

Колізійні норми у
міжнародному
приватному праві

ПЛАН:

- Поняття та структура колізійних норм у міжнародному приватному праві
- Види колізійних норм та основні форми прикріплення
- Зворотне відсилання та відсилання до права третьої країни
- Обхід закону
- Взаємність та реторсія

«Колізія» – слово, яке походить від латинського *collisio*, що означає «зіткнення».

Колізійною називається норма міжнародного приватного права, яка не вирішує безпосередньо певного питання правовідносин, а тільки зазначає, що ці правовідносини мають регулюватися правом тієї чи іншої держави.

Колізійна норма міжнародного приватного права має дволанкову структуру, тобто складається з двох частин:

*КОЛІЗІЙНА
НОРМА*

ОБСЯГ

ПРИВ'ЯЗКА

Обсягом колізійної норми називається вказівка в ній на ті відносини, які потребують правового врегулювання.

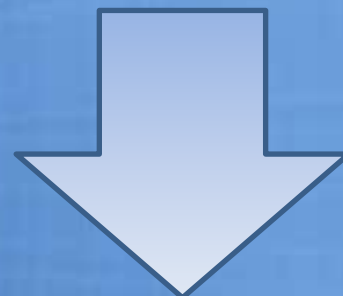
Прив'язкою – вказівка на закон (тобто правову систему, правопорядок), за допомогою якого і будуть врегульовані зазначені відносини.

Класифікація колізійних норм пов'язана з особливістю колізійних прив'язок.

ЗА ФОРМОЮ КОЛІЗІЙНОЇ ПРИВ'ЯЗКИ:

ОДНОСТОРОННЯ

ДВОСТОРОННЯ

ОДНОСТОРОННЯ – це така норма, прив'язка якої прямо називає право держави, яке належить застосовувати, й частіше за все указує на застосування права у своїй державі (українська колізійна норма указує на застосування права України).

ДВОСТОРОННЯ колізійна норма є більш типовою і її прив'язка не називає право конкретної держави, а формулює загальний принцип, використовуючи який, можна обрати право.

ЗА ДЖЕРЕЛАМИ ПРАВА:

НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ

МІЖНАРОДНІ

- НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ – містяться у внутрішньому законодавстві кожної держави.
- МІЖНАРОДНІ – закріплені в міжнародних договорах.

ЗА КІЛЬКІСТЮ ПРИВ'ЯЗОК:

ОДНОЗНАЧНІ

МНОЖИННІ

Під однозначними розуміються норми, що містять одну прив'язку. Можуть застосовуватися також норми, що мають дві, три і більше колізійних прив'язок (множинні), котрі, в свою чергу, можуть бути **альтернативними або кумулятивними.**

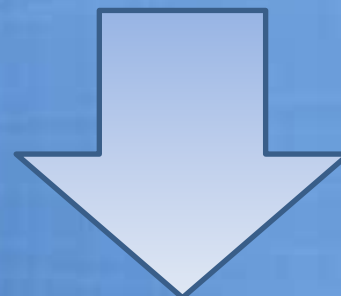
ЗА ФОРМОЮ ВИРАЖЕННЯ ВОЛІ
ЗАКОНОДАВЦЯ
(СТУПІНЬ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ДЛЯ СТОРІН):

ІМПЕРАТИВНІ

АЛЬТЕРНАТИВНІ

ДИСПОЗИТИВНІ

Імперативні – це норми, які містять категоричні вказівки щодо вибору права і не можуть бути змінені за погодженням сторін.

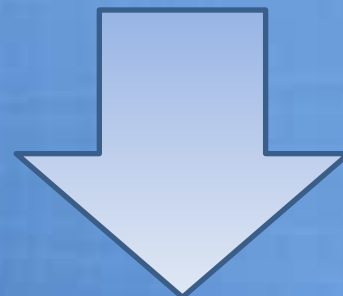
Диспозитивні – це норми, які, встановлюючи загальне правило про вибір права, залишають сторонам можливість відмовитися від нього і тим самим обрати застосовне право. Диспозитивність проявляється у таких формулюваннях, як «сторони можуть», «якщо інше не встановлено угодами сторін».

Альтернативні – визначають декілька варіантів вирішення колізії, сторони можуть обрати один з них. Норми, що передбачають кілька правил за вибором права для даного, тобто зазначеного в обсязі цієї норми, приватного правовідносини. Правозастосовні органи, а також сторони можуть застосувати будь-яке з них.

В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ХАРАКТЕРУ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ АЛЬТЕРНАТИВАМИ

ПРОСТІ

СКЛАДНІ

В простій альтернативній колізійній нормі всі альтернативні прив'язки рівнозначні, кожна з них може бути застосована. При цьому вибір однієї з прив'язок виключає подальше використання інших.

Складна альтернативна колізійна норма – це така норма, в якій альтернативні прив'язки супідрядні між собою. При цьому виокремлюється основна (генеральна) прив'язка, яка формулює загальне головне правило вибору права (призначене для першочергового застосування) і субсидіарна прив'язка, яка формулює ще одне або декілька правил і застосовується тоді, коли головне правило з будь-яких причин не було застосоване або явилось недостатнім для вибору компетентного правопорядку.

Формули прикріплення є результатом узагальнення найбільш розповсюджених двосторонніх колізійних прив'язок, визначення їх основних видів, які прийнято позначати латинською мовою.

ОСНОВНІ ФОРМУЛИ ПРИКРІПЛЕННЯ:

ОСОБИСТИЙ ЗАКОН ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

ЗАКОН «НАЦІОНАЛЬНОСТІ» ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

ЗАКОН МІСЦЯ ЗНАХОДЖЕННЯ РЕЧІ

ЗАКОН, ОБРАНИЙ ОСОБОЮ, ЯКА ЗДІЙСНИЛА ПРАВОЧИН

ЗАКОН МІСЦЯ ЗДІЙСНЕННЯ АКТУ

ЗАКОН КРАЇНИ ПРОДАВЦЯ

ЗАКОН НАЙБІЛЬШ ТІСНОГО ЗВ'ЯЗКУ

ЗАКОН СУДУ, ЯКИЙ ВИРІШУЄ СПІР

ЗАКОН МІСЦЯ РОБОТИ

ЗАКОН ПРАПОРА

ОСОБИСТИЙ ЗАКОН ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Особистий закон фізичної особи (*lex personalis*), згідно з яким визначається правовий статус фізичної особи, її право- та дієздатність, а також особисті та інші права. Різновидами особистого закону фізичної особи є:

- закон громадянства (*lex patriae, lex nationalis*) – означає застосування права тієї держави, громадянином якої є дана особа;
- закон місця проживання (*lex domicilii*) – означає застосування права тієї держави, де відповідна особа постійно чи переважно проживає.

Необхідно зазначити, що сьогодні розширюється коло держав, які все частіше використовують так звану “змішану систему” особистого закону, тобто застосовуються обидва варіанти, що підвищує його ефективність.

ЗАКОН «НАЦІОНАЛЬНОСТІ» ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

(*lex societatis*) – використовується при вирішенні колізій законів, які пов'язані з правовим положенням іноземної юридичної особи. Дана формула прикріплення передбачає застосування права тієї держави, якій належить юридична особа. Міжнародній практиці відомі різноманітні варіанти визначення «національності» юридичної особи:

- Ознака (критерій) «інкорпорації» юридичної особи притаманна країнам англо-американської системи права (але відома і праву інших країн), практика яких вирішує питання особистого статусу юридичної особи за законом місця реєстрації її статуту.
- Практика країн континентальної Європи додержується ознаки «осілості» юридичної особи, визначається за місцем знаходження адміністративного (управлінського) центру юридичної особи.
- В деяких країнах Близького Сходу «національність» юридичної особи визначається з врахуванням основного місця фактичного здійснення діяльності юридичної особи.

ЗАКОН МІСЦЯ ЗНАХОДЖЕННЯ РЕЧІ:

Закон місця знаходження речі (*lex rei setae*) – означає застосування права тієї держави, на території якої знаходиться річ, і застосовується щодо права власності та інших речових прав, а також в сфері спадкування.

ЗАКОН, ОБРАНИЙ ОСОБОЮ, ЯКА ЗДІЙСНИЛА ПРАВОЧИН

Закон, обраний особою, яка здійснила правочин (*lex voluntatis*) – являє собою застосування права тієї держави, яку оберуть самі сторони. Дана формула прикріплення, яка ще має назву „автономія волі”, прийнята в більшості країн. Як національне колізійне право, так і міжнародні договори виходять з того, що при вирішенні всіх колізійних питань в сфері договірних зобов'язань вирішальною є воля сторін.

ЗАКОН МІСЦЯ ЗДІЙСНЕННЯ АКТУ:

Закон місця здійснення акту (*lex loci actus*) – означає застосування права тієї держави, на території якої був здійснений акт. Існує декілька варіантів закону місця здійснення акту:

- закон місця укладення договору (*lex loci contractus*) – означає застосування права держави, де укладено договір, та застосовується в сфері зобов'язального права.
- законом місця виконання договору (*lex loci solutionis*) – означає застосування права тієї держави, де зобов'язання, які випливають з договору, підлягають виконанню;
- закон місця укладання шлюбу (*lex loci celebrationis*) – застосовується в законодавстві деяких країн, що регулює сімейні відносини, і означає застосування права тієї держави, на території якої укладений шлюб;
- закон місця заподіяння шкоди (*lex loci delicti commissi*) – означає застосування права тієї держави, на території якої була заподіяна шкода, і застосовується для регулювання деліктних зобов'язань.

ЗАКОН КРАЇНИ ПРОДАВЦЯ

Закон країни продавця (*lex venditoris*) – означає застосування права тієї держави, де заснована, має місце проживання або основне місце діяльності сторона – продавець.

Закон країни продавця застосовується в дослівному його розумінні – до договору купівлі-продажу, а також в широкому розумінні – до інших приватноправових договорів.

ЗАКОН НАЙБІЛЬШ ТІСНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Закон найбільш тісного зв'язку (proper law) – означає застосування права тієї держави, з якою правовідносини найбільш тісно пов'язані, й застосовується як в зобов'язальному праві, так і в сфері деліктів, шлюбно-сімейних, спадкових, трудових відносин.

ЗАКОН СУДУ, ЯКИЙ ВИРІШУЄ СПІР

Закон суду, який вирішує спір (*lex fori*) – означає застосування права тієї держави, суд якої розглядає справу з іноземним елементом (суд застосовує своє національне право). Загальноприйнятою сферою застосування закону суду є міжнародний цивільний процес.

ЗАКОН МІСЦЯ РОБОТИ

Закон місця роботи (*lex loci laboris*) – означає застосування права країни, де здійснюється трудова діяльність, і застосовується в сфері міжнародних трудових відносин (основним винятком з даного правила є форма трудового договору).

ЗАКОН ПРАПОРУ

Закон прапору (*lex flagi*) означає застосування права тієї країни, під прапором якої ходить судно, і застосовується в сфері торгівельного мореплавства.

ЗВОРОТНЕ ВІДСИЛАННЯ

Зворотне відсилення (renvoi першого ступеня) та відсилення до закону третьої країни (renvoi другого ступеня) – одна з найбільш складних проблем, що існують у міжнародному приватному праві. **Зворотне відсилення** – це результат зіткнення, колізії колізійних норм різних держав, який призводить до того, що іноземне право, яке обране на підставі вітчизняної колізійної норми, відсилає назад чи до права третьої країни. Ця проблема почала обґрунтовуватися у доктрині МПП ще в 19 ст. і стала відомою світовій практиці під французьким терміном „renvoi”.

КОЛІЗІЇ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ:

ПОЗИТИВНІ

НЕГАТИВНІ

- Позитивні колізії – дві й більше держави розглядають певне правовідношення з іноземним елементом як предмет регулювання свого власного права.
- Негативні колізії – жодна держава, з якою пов'язане певне правовідношення, не розглядає його як предмет регулювання свого власного права. Саме негативні колізії є підставою виникнення інституту зворотного відсилання.

ЗВОРОТНЕ ВІДСИЛАННЯ

Проект Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачає прийняття зворотного відсилання при визначенні особистого та сімейного стану фізичної особи, а також приписує розглядати будь-яке відсилання до іноземного права як відсилання до матеріального, а не до колізійного права відповідної країни, якщо інше не встановлено законом (ст. 8).

ОБХІД ЗАКОНУ

Обхід закону (лат. *fraus omnia corrumpit*) – це такі дії учасників відносин, за яких сторонами свідомо створюється прив'язка до іноземного права з метою уникнути використання до цього правовідношення примусового закону, якому воно підпорядковано (як правило закону своєї країни). Щодо наслідків обходу закону, то така штучна колізійна прив'язка до іноземного закону породжує недійсність відповідної угоди. У ст. 9 проекту Закону України “Про міжнародне приватне право” також знайшов своє відбиття вищенаведений принцип (щодо наслідків обходу закону).

ВЗАЄМНІСТЬ

Взаємність передбачає надання фізичним і юридичним особам іноземної держави певних прав за умови, що фізичні та юридичні особи України будуть користуватись такими самими правами в тій країні. Таким чином, наша країна забезпечує своїм суб'єктам користування певним комплексом прав в зарубіжній країні, де вони перебувають.

ВЗАЄМНІСТЬ

МАТЕРІАЛЬНА

ФОРМАЛЬНА

- Матеріальна – фізичні та юридичні особи – іноземці мають ту суму прав та повноважень, що і в своїй державі;
- Формальну – іноземцям надаються права та повноваження, які випливають із місцевого закону; іноземні юридичні та фізичні особи можуть бути поставлені в рівне становище з місцевими - за умови, що такий же підхід застосовується під час визначення статусу вітчизняних осіб у даній іноземній державі.

РЕТОРСІЯ

Реторсія – заходи примусового впливу у відповідь на недружні дії іншої держави.

Метою реторсії є відміна обмежень, які встановлені окремою державою, якщо ця держава вчинила заходів, що несуть необґрунтовану, в порядку дискримінації, шкоду інтересам іншої країни або її громадян.